

etiam si moriatur concedens: nam quod recriptum iustitiae, quo iurisdictio contentiosa delegatur, cesset, si res adhuc integra moriatur delegans, est speciale. c. 20. c. 30. de Offic. delegat. quod non debet ad gratias extendi. *Suar. de Legib. lib. 8. cap. 31. n. 5.* Denique pro cotonide praecipua privilegia Indis concessa, pro resolutione caluum hic occurrentium, apponam. Sic ergo Paulus III. in *Constit. Altitudo. Kal. Jun. 1537. Super eorum (Indorum) matrimonij hoc observandum decernimus, ut qui ante conversionem plures, juxta illorum mores, habebant uxores, & non recordantur, quam primo acceperint, conversi ad fidem unam ex illis accipiant, quam voluerint, & cum ea matrimonium contrahant per verba de presenti, ut moris est. Qui vero recordantur, quam primo acceperint, alia dimissis, eam retineant: ac eis concedimus, ut conjuncti, etiam in tertio gradu, tam conjugitatis, quam affinitatis non excludantur a matrimonij contrahendis, donec huic Sanctae Sedis super hoc aliud visum fuerit statuendum. Et circa abstinentiam ab illis suscipiendam statuimus, quod in Vigilia Nativitatis, & Resurrectionis D. N. Jesu-Christi, & omnibus sextis Ferijs Quadragesimae jejunare teneantur. Ceteros vero jejuniorum dies, eorum benedictio propter novam ad fidem eorum conversionem, & ipsas gentis infirmitatem, permittimus. Et sique, etiam concedimus, quod Quadragesimalibus, & alijs prohibitis anni Temporibus, lacteinijs, ovis, & carnibus, tunc temporis dumtaxat vesci possint, cum ceteris Christianis ob aliquod Sanctum opus obeundum similibus cibis vesci posse à Sede Apostolica pro tempore fuerit concessum. Dies autem, in quibus eos volumus à servilibus operibus cessare, declaramus esse omnes dies Dominicos, ac Nativitatis, Circumcisionis, Epiphania, Resurrectionis, & Ascensionis, ac Corporis ejusdem D. N. Jesu-Christi, & Pentecostes, nec non Nativitatis, Annuntiationis, Purificationis, & Assumptionis Gloriosa Dei Genitricis V. M. ac ejusdem B. Petri, & Pauli ejus Coepiscopoli. Ceteros dies festos ex causis supra dictis illis indulgemus. Et insuper considerantes maximam ipsius Indiae Occidentalis, & Meridionalis à Sede Apostolica distantiam: tam vobis (Archiepiscopis, & Episcopis) qui in partem Apostolicam sollicitudinis assumpti estis: quam ijs, quibus super hoc vices vestras autoritate per Nos vobis super hoc concessa specialiter à exercitijs committendas omnes noviter con-*

versos praedictos in quibuscumque Sede Apostolica reservatis casibus, etiam in litteris in die Cena Domini legi conjunctis (nihil nobis de illorum absolutionibus reservantes) autoritate Apostolica, injuncta eis poenitentia saluati, in forma Ecclesiae consueta, prout prudentia vestra videbitur expedire, absolventi plenam, & liberam à dicitur. Sed à benedictio facultatem concedimus. De alijs Indorum privilegij. *Vid. Alloc. in Sum. V. Indi, sect. 2.* & alibi aliquid dicimus. Circa gratias à nostris Regibus Indis concessas. *Vid. Indicem R. Ind. V. Indios.* Ubi de hoc latè agitur.

TIT. XXXIV.

De Purgatione Canonica.

303 **Q**UIA saepe contingit, aliquem infamari de aliquo crimine, quod non potest sufficienter probari, & non convenit delicta impunita manere, nec innocentem injuste infamiam pati, ideò fuit inducta purgatio Canonica, ut per eam, vel probatio compleatur, vel innocentia declaretur. Ecclesia enim in suis Ministris, nec suspicionem infamiae volens suscipere, eos suspectos, ad se purgandum compellit. c. 5. & seqq. 2. q. 5. *Gonz. in C. fin. h. t. n. 2.* Sicque potest definiti: Purgatio Canonica est ostensio innocentiae de objecto crimine juxta praescriptum Sacrorum Canonum facta. Olim fiebat 1. celebrando Missam, vel sumendo Eucharistiam, ut infamatus, sic ostenderet suam innocentiam: nam si conscientiam objecti criminis haberet non auderet in iudicium, & condemnationem Eucharistiam sumere. c. 23. 2. q. 5. ibi: *Missa ab Abbate celebretur, vel ab aliquo, cui ipse Abbas praeceperit, praesentibus fratribus, & sic expleta Missa omnes conveniant in hac verba: Corpus Domini sit mihi ad probationem hodie.* 2. Accusator, & reus juramentum praestabant ad sepulchra, & reliquias SS. Martyrum. c. 6. & 7. c. 8. 2. q. 5. 3. fiebat per iudicium S. Crucis, vel per sortes alteri iactas, quae post varias preces extraherantur, vel per actiones nocturnas, & diu sine lapsu continuatas, vel per juramentum praestatum per Sanctam Crucem, vel illam tangendo. *Gressor. L. 2. de Cruc. c. 16.* & quidem hic modus erat frequentior, & qui postea Sacris Canonibus fuit admittus. Sic juramentum praestat qui vult se purgare de crimine objecto. c. 5. b. t. praeter ipsum pur-

gandum debent jurare etiam super Evangelia compurgatores, seu testes ab ipso assignati. Et quidem horum juramentum non est de veritate, sicut est juramentum purgandi, sed de credulitate, scilicet jurant, se credere, quod purgandus verum juraverit, ac proinde innocentem esse, siquidem ipsi nequeunt alienam conscientiam videre. c. 5. b. t. Compurgatores debent esse persona honesta, & fidedigna. c. 7. b. t. Si enim propter crimen sunt condemnati in iudicio repelluntur. c. 9. b. t. arg. c. 54. de Testib. Debent esse vicini purgandi. c. 11. b. t. vel si hos, quia sunt inimici, nollit assumere purgandus, debent habere notitiam de vita, & moribus purgandi. c. 10. b. t. ut rite jurare possint. Hodie numerus compurgatorum arbitrio iudicis relinquuntur attentis gravitate criminis, & infamiae, & personae qualitate. c. 13. c. 19. 2. q. 5. Imò, & omnino possunt compurgatores, omitti pro personae qualitate, & levitate infamiae. Olim enim compurgatores debebant, si poterant haberi, esse ejusdem ordinis cum purgando. Sic Episcopus se purgabat 12. Episcopis; arg. c. 19. 2. q. 5. Sacerdos 5. vel 7. Sacerdotibus. Diaconus tribus Diaconis adhibitis; arg. c. 10. c. 12. b. t. Etiam possunt Laici, & foeminae admitti, si purgandus sit advena, qui testibus compurgantibus careat, & statim illius juramento de sua innocentia: sed simul addere debet, se non potuisse compurgatores invenire.

304 Solum Judex, qui possit de crimine objecto cognoscere, potest purgationem indicere, siquidem hac supplet probationum defectum, adeo, ut si eam indicat Judex incompetens pro nulla habeatur. c. 6. c. 10. c. 15. b. t. Si is, cui indicitur purgatio, injuste gravetur, potest appellare ad superiorem iudicis incidentis purgationem. Praeterea non debet iudici nisi eis personis, quarum fama, & bona existimatio populo Christiano custodiri expediat. Tales enim sunt Episcopi, & alij Praelati, Praedicatores, Sacerdotes Regulares, Moniales, imò, & Laici, si honesti, & fidedigni sint. c. 1. c. 3. b. t. c. 10. 12. q. 1. non inducitur Popularibus, vel vilibus personis, ob periculum perjurij: sed in his probationis defectus per torturam suppletur, Purgatio non est indicenda, quando innocentia plene probari potest, vel indicia sunt levia, & vana: tunc enim sine purgatione quis absolvendus est.

L. 4. G. de Edendo Nisi forte pars aliquibus levibus indicij laborans insiter, quod sibi indicatur purgatio; nam tunc ob ejus importunitatem indicitur. c. 12. b. t. Nec indicitur, quando delictum est notorium. C. 15. b. t. quia hoc probatione non indiget, nec accusatione, ut puniatur. C. 9. de Accusat. ne quando infamatus potest convinci per testes, vel alias probationes. c. 2. c. 5. c. 8. c. 10. b. t. Indicatur ergo tantum purgatio, quando inveniuntur suspensiones, non leves, sed graves: non tamen adeo vehementes, ut delictum, vel innocentiam probent. L. 32. tit. 5. p. 1. ibi: *O si fuerit accusado, è non se podria averiguar por pruebas.* Quia purgatio tantum in subdium probationum est introducta. c. 4. c. 10. b. t. Debet etiam purgandus esse diffamatus publice, non infamia juris, sed infamia facti, & quidem apud bonos viros, & graves. c. 15. b. t. Imò etiam si talis infamia oriatur à malevolis, ita ut scandalum generetur, quod purgatione possit cessare, indicenda est purgatio. Regulariter tamen infamia à vanis suspitionibus, vel ab hominibus malevolis orta contemnitur; arg. c. 8. de Cohabit. Cleric. L. 32. tit. 5. p. 1. ibi: *E si fallaren tales señales, por que pueadan sospechar contra el, entonce debento mandar que se salve, segun alvedrio de su Perlado mayor.* Et ibidem *Greg. Lop.* Aliquando indicitur purgatio etiam non praecedat infamia delicti, sed alia macula, vel impedimentum ad Ordines, vel beneficia obtinenda: v. g. defectus natalium. c. 14. b. t. Diffamatus de aliquo crimine si hoc depositione dignum sit interim ab officio suspenditur, donec se legitime purget. c. 2. b. t. ne in populo generetur scandalum. Si crimen sit grave, & permanens, quia scilicet habeat in domo foemina suspectam ter moneri debet: & si ter monitus non respicitur à beneficio etiam potest suspendi, cum valde conveniens sit, bonam opinionem personarum Ecclesiasticarum conservari. c. 6. D. 33. Si crimen, unico actu consumetur, ut homicidium, non est necessaria, nec servietur monitio, cum diffamatus non possit se emendare, sed statim poterit Judex ad suspensionem, & purgationem procedere. Purgatione rite peracta ipse purgatus absolvitur à suspensione, si qua ante purgationem inflicta fuit ob infamiam, vel scandalum criminis objecti. c. 8. c. 10. b. t. ab objecto crimine absolvitur, & innocens declaratur. c. 6. 2. q. 5. & ad pristinum

statum, & honores restituitur. c. 8. b. t. Sylv. V. Purgatio, n. 7. & com. DD.

305. Si reus in purgatione deficiat, vel quia ipse nolit jurare, vel quia non inveniat testes compurgatores, qui pro ipso jurare velint: cum jam illa suspicio, qua contra ipsum erat transeat in vehementem presumptionem, eo quod in purgatione defecisset, pro convicto habetur, & aliquando in foro Ecclesiastico proceditur ad poenam ordinariam, c. 7. b. t. Sylv. V. Purgatio, 7. Menosb. de Praesumpt. l. 5. presumpt. 41. Farin. Prax. Crim. q. 86. in foro tamen seculari non potest procedi ad poenam mortis: nam in probatione deficiens solum interpretative, non verè est convictus, & talis poena non imponitur, nisi de crimine constet probationibus luce Meridiana clarioribus. L. fin. C. de Probat. Diaz Prax. Canon. cap. 152. Qui in purgatione fuit absolutus regulariter non potest de novo accusari: tum quia de eodem delicto non sapius est quaerendum. L. 6. §. fin. ff. Naut. Caup. tum ob auctoritatem juramenti, quod rei iudicatae aequivaler. L. 2. ff. de jur. jur. & res iudicata pro veritate habetur. L. 207. ff. de Reg. jur. Si verò nova resultet infamia, nova accusatio potest fieri, & purgatio nova indicitur: imò & si nulla infamia de novo oritur, potest in purgatione absolutus accusari, si accusator probet, illum pejerasse, vel si probet, primum accusatorem pravaricatum fuisse, vel si accusator prosequatur suam, vel suorum injuriam: siquidem accusatio potest repeti, quando absolutio non est ut in praesenti facta, per probationes integras. L. 31. ff. de iurejurando, l. fin. tit. 7. lib. 4. R. C. ubi N. Rex mandat: *Que ningun juramento, aunque el juez lo mande hacer, o la parte lo pida, no se haga en S. Vicente de Avila, ni en el berrojo de Santa Agueda, ni sobre Altar, ni Cuerpo Santo, ni sobre las Reliquias del Cuerpo de San Isidro de Leon, ni en otra Iglesia juradera, so pena de diez mil maravedis para la nuestra Camara, y Fisco al que jurare, y al juez que lo mandare, y al que lo pidiere, y demandare.* Jam ferè nullus hodie est purgationis usus: sed ejus loco successit abjuratio. Casar. Carena de Offic. Inquisit. ad Guid. Fulcod. q. 12. n. 6. Abjurare autem nihil est aliud, quam detestari cum juramento. Abjurant ergo haeretici, vel de haeresi suspecti ad excludendam suspensionem, vel infamiam haeresis, detestando haesum, de qua conyicti, vel in-

dicati sunt, promittentes, se nunquam in idem lapsuros sub poena, qua decernitur in jure contra haereticos, & hoc cum juramento super Evangelia, si Christianus abjuret, vel supra vetus testamentum, si abjurat Judaeus. Triplex est abjuratio pro triplici suspicionis specie, de levi, de vehementi, aut de violenta, praeter quartam, qua est de formali. Abjurare recusans habetur pro convicto, & Curiae seculari tradendus est, quando confessus, convictus, vel in haeresi manifestè deprehensus fuerit. Si verò solum sit suspectus, vel leviter, vel vehementer, & noluit abjurare prius excommunicatur: quod si stet per annum in excommunicatione, tanquam haeretico condemnatur. In Inquisitione Hispana abjuratur tantum de levi in pluribus casibus, in quibus in Romana de vehementer abjuratur, ut suis locis constabit Dian. in Sum. V. Abjurare.

TIT. XXXV.

De Purgatione vulgari.

306. VARIJ modi se purgandi, & probandi innocentiam antiquis inter plures Nationes vigebant, qui nullo jure approbati, sed à vulgo erant induci, & ideo vulgaris dicebatur talis purgatio. Distamati ergo de crimine purgabatur. 1. Per iudicium ferri candentis. Quae purgatio sic fiebat: dictis enim Littanijs, & alijs precibus, purgando dabatur aqua benedicta ad degustandum, & postea ipse ferrum ignitum pedibus calcabat, vel in manibus portabat per decem passus: si laedebatur, credebatur culpatus, innocens verò si illaesus manebat. Gonz. in c. fin. b. t. n. 5. 2. Per aquam ferventem: in quam distamatus, dictis varijs orationibus, & exorcismis, brachium usque ad cubitum immittebat: si laedebatur, peccator delicti, si illaesus, innocens credebatur. Delrio Disquisit. Magic. L. 4. cap. 4. q. 5. §§. 1. & 2. Gonz. in c. fin. b. t. n. 6. 3. Per aquam frigidam: aqua enim certo ritu consecrabatur, & in eam immittebatur purgandus ligatis manu dextra eum pede sinistro, & manu sinistra cum pede dextro. Si non mergebatur, credebatur delictum commisisse, quasi & ipsa aqua illum respuerit, si verò mergebatur credebatur innocens. Gonz. in c. fin. b. t. n. 6. 4. Per Monomachiam. Per hic erat mo-

modus magis frequens innocentiam probandi. Accusator enim in certamen privatum descendere habebat ad veritatem suae accusationis probandam: si in duello vincebatur accusator, credebatur innocens, qui de crimine accusatus fuerat. Si verò accusator vincebat adversarium, crimen credebatur probatum. Omnes hi modi sunt reprobatii à Jure Canonico. c. 7. c. 20. c. 22. 2. q. 5. c. 1. & per tot. b. t. Siquidem redolent superstitionem Gentilicam, & cum dentur alij modi legitimi probandi crimina, vel innocentiam, non est recurrendum ad hos extraordinarios modos: nam Deus hi probationibus adhibitis tentatur, ab eoque petitur temerè quod ignis contra ejus exigentiam naturalem non comburat. Praeterquamquod est incertissimum iudicium, quod ex his probationibus potest deduci. Saepè enim ex Dei permissione in duello praevalet fortior, vel dexterior contra innocentem, vel non laeditur aqua, vel ferro candente, qui verè delictum perpetravit. c. 2. b. t.

307. Hinc enim est, quod si forte aliqua sententia fuit lata ex purgatione reprobatia non transit in rem iudicatum: c. 2. b. t. utpote contra Leges lata, etiam si ab ea non sit appellatum. c. 1. de 3. m. & Rejudic. Sed retractanda est, quoties de veritate constet: arg. C. 6. de Except. imò Judex, qui tale medium adhibet ad proferendam sententiam, graviter peccabit, quia medijs illicitis utitur. Etiam fallax probatio est, quod ex cadavere hominis occisi, sanguis effluat ad praesentiam alicujus, ut hoc tantum indicio ille credatur occisor, cum hoc ex occultis causis proveniat, & saepè ad innocentis praesentiam effluat. Non peccat qui ad innocentiam suam ostendendam, quia forte injustè à Judice opprimitur, ad Dei Tribunal appellat, si hoc bono fine faciat, & non est vindicta, imò aliquando hoc potest deservire, ad consulendum famae propriae, & ad deterrendum iniquum iudicem. Sumptio Eucharistiae, & celebratio Missae, quae in Concilio Vormatiensi relato in c. 23. & in c. fin. q. 5. praescribatur ad occulta furta detegenda novis constitutionibus prohibetur. Similiter est prohibita purgatio per vomeres ardentès, quae olim in Ecclesia Gallicana vigebat praescripta in Concilio Moguntino relato in c. 24. 17. q. 2. Aliquando verò Deus haec media ex speciali instinctu suis Cris inspiravit. Sic David cum Goliath duellum commisit ad publi-

cam salutem populi Israel. 1. Reg. 17. Sic per aquas amarissimas probabatur, an mulier adulterium commiserit. Num. 5. v. 18. Et in Lege Gratiae pluries hi medijs innocentia Sanctorum fuit declarata, ut de S. Conegundo Imperatrice, de S. Birgitta, & alijs constat ex Historijs.

TIT. XXXVI.

De Injurijs, & damno dato.

308. Praesens rubrica duas continet partes: in prima de injurijs, in secunda de damno agitur. Injuria in genere dicitur, quidquid non jure, etiam sine culpa fit pr. Inff. b. t. In praesenti non sumitur injuria pro iniquitate, & injustitia, nec pro damno contra Legem Aquileam, sed pro contumelia, quae in contemptum injuriati, & non sine dolo fit, quae ita dicitur à contemendo. Sicque solet definiti: *Est delictum privatum dolo malo in alterius contumeliam commissum, quo scilicet, honor alicujus apud alios minuitur.* Injuria potest fieri. 1. factu, vel gestu, quando scilicet, quis alterum verberat, vel laedit, vel aliquid in contemptum, vel in diminutionem famae alterius facit. L. 5. L. 15. §. 27. ff. b. t. v. g. si cornu in ejus domo appendat, vel si quis domum alterius invadat, 2. scripto, si carmen, vel historia in alterius contemptum edatur, vel vulgetur. L. 5. §. 9. L. 15. §. 27. ff. b. t. Si nomine Auctoris suppresso, scriptura, in qua alicui crimen certum, & famulum obijciatur, in publicum spargatur: dicitur Libellus famosus. L. un. C. de Famosi Libelli. 3. Verbo. Quando aliquis, siue praesens, siue absens appellatur fur, falsarius, spurcius: vel alius defectus sine mortum, siue naturae ipsi obijciunt. L. 15. §. 2. ff. b. t. L. 10. C. eod. Et haec injuria dicitur convictum. Injuria ex varijs capitibus atrox aestimatur, ut ait Justinus in §. 9. Inff. b. t. ibi: *Atrox injuria aestimatur, vel ex facto, veluti si quis ab alio vulneratus sit, vel fistibus casus; vel ex loco, veluti si cui in Theatro, vel in foro, vel conspectu Praetoris injuria facta sit: vel ex persona, veluti si Magistratus injuriam passus fuerit, vel si Senatori ab humili persona injuria facta sit, aut parenti, patronovi fiat à liberis, vel libertis. Aliter enim Senatoris, & parentis, patronique, aliter extranei, & humilis persona injuria aestimatur. Numquam, & locus vulneris atrocem injuriam*

nam facit; veluti si in oculo quis percussus fuerit. Parvi autem risari, utrum Patrifamilias, an filiofamilias talis injuria facta sit: nam & hoc atrocis injuria estimatur. Injuriam facere possunt omnes, & soli illi, qui sunt docti capaces, nam injuria in animo, & affectu facientis consistit. L. 3. §. 1. ff. b. t. L. 5. C. b. t.

309 Injuriam non faciunt, nec actione injuriarum tenentur, etsi aliquid injuriosum facere videantur. 1. furiosi, infantes, & infantia proximi. L. 3. §. 1. ff. b. t. Ebrii, qui injuriam faciendam in ebrietate non praevidentur; arg. c. 7. 15. q. 1. dormientes; arg. Cl. un. de Homic. in his enim deest dolus, & animus, qui ad injuriam requiritur. 2. Qui in judicio accusati excipiunt, & probant, testem esse falsum, vel infamem. L. 18. ff. b. t. L. 5. C. eod. Nam qui suum jus protegitur nemini facit injuriam. L. 55. ff. de Reg. jur. similiter ab injuria est immunis, qui in judicio detegit alterius crimen, etiam occultum, si Reipublicae interest tale delictum detegi. Si vero nihil interfit Reipublicae, non debet detegi alterius crimen, quantumvis verum sit, si adhuc est occultum, nec ab injuria excusatur sic detegens: nam laedit alterius famam injuste, ad ejus conservationem alter jus habet, dum occultum est delictum. Clar. V. Injuria, n. 17. Covar. Var. 1. cap. 11. n. 6. & alij com. Etiam ex defectu animi injuriandi omnino immunis ab injuria est ille, cui aliquod convictum, vel injuria verbalis dicitur; si ad se defendendum in continentem, si est praesens, vel si est absens, cum primum ad ejus presentiam venerit, retorsione utatur dicendo, injuriantem esse mendacem; arg. L. 2. §. 42. ff. ad S. C. Tertull. nam vin. vi. repellere licet. L. 3. ff. de Just. & Jur. & cum amissio famae in graviore amissione oculorum. L. 8. C. de Decur. etiam per retorsionem potest defendi, dum tamen moderamen inculpatæ tutelae servetur: nam hoc etiam servari exacte debet. Quippe illicitum est in publico retorquere, quando injuria fuit privata facta, nec pro injuria levi, gravis retorquenda est. Denique non licet retorquere, quando illa retorsio non dimittit injuriam illatam: nam tunc non deserviret ad defensionem, sed ad vindictam, ac proinde, sic retorquens de injuria tenetur: mitius tamen punitur, quia difficile est justum animi temperare dolorem. 3. Nec Magistratus injuriam sententiam in dispendium famae rei iuxta

Leges proferendo; nam ob bonum Reipublicae, non animo injuriandi hoc fit. L. 33. ff. b. t. Si vero Judices, ordine juris non servato, aliquid decreverint, injuriam inferunt. L. 32. ff. b. t. 4. Pater, vel Magister, qui aliquid facit in contemptum filii, vel Discipuli animo illum corrigendi, non injuriandi, non tenetur hac actione. L. 5. §. fin. ad L. Aquil. 5. Concionator, qui in genere reprehendit vitia illius civitatis, vel populi. Si enim in particulari, aliquem reprehendat, injuriam infert; arg. L. 32. ff. b. t. 6. Astrologi, vel Physiognomici, qui ex aspectu Aitrorum, vel ex lincaementis corporis dicunt, aliquem, qui ipsos contulit, esse malevolum, &c. L. 15. §. 12. ff. b. t. nam volenti non fit injuria. 7. Si quis per jocum aliquid injuriosum dicat, vel faciat. L. 3. §. 3. ff. b. t. & quidem si dictum, aut factum ex se non appareat injuriosum, incumbit accusanti probare animo injuriandi esse dictum, vel factum, quia contra cum fiat praesumptio. Si vero dictum, vel factum ex se injuriosum appareat, ei qui dixit, vel fecit, incumbit probare, se jocandi animo fecisse: quia contra ipsum ex natura verbi, vel facti fiat praesumptio. L. 5. C. b. t. Tales autem probationes per conjecturas fiunt: quin & per juramentum ejus, qui dixit talia verba. Si nihilominus adhuc dubium sit de animo, vel animi defectu, officio Judicis debet componi: cum delicta non praesumantur, nisi probentur. L. 51. ff. Pro socio. Si dictum, vel factum sit certo injuriosum, quia alapam quis alteri impingat, vel furem appellet, non excusatur ab injuria praefatio honoris, vel protestatio, quod non fiat animo injuriandi, sive antecedat, sive subsequatur injuriam: nam protestatio est contraria factio, ac proinde non prodest, nec potest sic facientem ab injuria excusare.

310 Injuria potest committi directè, quando scilicet sit immediatè, contra personam injuriam: & potest indirectè alij resultare, quando scilicet, non propria persona, sed in alijs valde conjunctis, injuriam quis patitur, dummodo haec, dum sit, aliquem respectum dicat ad alias personas, secus aliter. Sic potest injuriarum agere, 1. Pater ob injuriam factam filio in ejus potestate existenti; secus, si emancipatus sit. L. 1. §. 3. ff. b. t. 2. Maritus pro injuria uxoris; secus uxor pro injuria mariti: nam maritus uxorem debet defendere, non uxor ma-

ri-

ritum. L. 2. ff. b. t. 3. Dominus pro servo in ejus servitio occupato. L. 15. §. 48. ff. b. t. 4. Episcopus pro sua Ecclesia, vel Clerico sibi subiecto. Praelati Regulares pro suo Monasterio, & pro Religiosis suis subditis; dum aliquomodo in contemptum Religionis injuria cedat. Gomez 3. Var. cap. 6. n. 6. imò, & pro Novitio etiam possunt agere; arg. c. 21. §. 1. de Sentent. excomm. in 6. Frater pro fratre, multoque mitius alij cognati, non possunt injuriarum agere pro injuria cognatis facta: cum tales personae non exprimentur in jure, arg. L. 12. ff. de Judic. Perez in Cod. b. t. n. 12. Intus injuria potest committi contra quemcumque hominem, etiam rationis usu destitutum, quin etiam contra defunctum, quia omnes, etiam post mortem, habent jus ad honorem, & famam. L. 1. §. 4. L. 3. §. 1. ff. b. t.

311 Pro injuria autem potest agere injuriatus, vel civiliter, petendo suam privatam satisfactionem: vel criminaliter, publicam vindictam intendendo. Sed cum utraque actio poenalis sit, & nullum delictum bis debeat puniri. L. 14. ff. de Accusat. hinc injuriato est liberum agere, quia ex his voluerit actionibus: una tamen intentata, altera perit. Actio civilis, ex Jure Civili oritur: ex Lege scilicet, Cornelia, qua injuria realis vindicatur; v. g. si quis verberetur, vel ejus habitatio per vim introceatur. L. 5. ff. b. t. Hac actione agitur ad aestimationem injuria à Jure facienda, vel ad poenam pecuniariam applicandam fisco, vel ad poenam afflictivam corporis. Alia ex Jure Praetorio provenit, competitque injuriato directè, vel etiam indirectè in persona conjuncta. L. 1. §. 3. ff. b. t. Ea quae agit injuriatus, ut sibi poena pecuniaria; v. g. 100. aureorum, quorum jacturam maluisset pati, quam contumeliam sustinere, applicetur. Jdex tamen eam taxationem ad minorem summam redigit; v. g. ad 80. aureos, & jubet eos restitui. Hac actio est personalis, & famosa, siquidem infamem ea condemnatum facit. L. 7. ff. b. t. non datur contra haeredes injuriantis, quia poenalis est, nec haeredibus injuriati, quia vindictam sapit, quam moriens remisisse creditur. L. 13. L. 15. §. 14. ff. b. t. Quando alicui est facta injuria, vel verbo, vel scripto contra ejus famam, vel existimationem, consuetudo introduxit actionem ad Palinodiam, scilicet, ut injurias retractet dicticia famosa contra

injuriatum prolata, & in judicio fateatur, se male ea protulisse. L. 2. tit. 10. lib. 8. R. C. Et haec est actio personalis, utpote ex delicto descendens, & rei persecutoria, qua injuriatus prosequitur, quod sibi deest, velidelicet existimationem. Et ideo, etiam ejus haeredibus competet, non tamen contra injuriantis haeredes, cum ex delicto descendat: potestque cumulari cum actione injuriatum ad aestimationem: nam cum hac actio ad recantandam palinodiam, sit rei persecutoria, non excludit actionem ad aestimationem, quae est poenalis, & tendit ad diverlum finem. §. 1. Inst. Si quadrup. pauper. Justus recantare palinodiam non contrahit infamiam juris, cum nullibi sit expressa, aliqualem tamen infamiam facti contrahit, cum apud viros graves indecorum sit, se mendacij arguere.

312 Si criminaliter pro injuria agatur, imponitur de Jure Civili poena corporalis, vel pecuniaria applicanda fisco, vel alia arbitrio Judicis. Similiter de Jure Canonico est arbitraria: at verò qui cardinalem percussit, vel persequitur hostiliter, tanquam reus laesae Majestatis punitur. c. 5. de Pœnis in 6. Eadem ferè poena infligitur in persequente, vel percutiente Episcopum, Cl. 1. eod. Qui in Clericum, vel Monachum injuriose violentans injicit manus ipso facto excommunicatur. c. 29. 17. q. 4. Libellum famosum componens, vel ab alio compositum vulgans, quo crimen capitale alicui, sive verè, sive falso imputatur, etiam si Reipublicae expediat, illud detegi, est dignus poena capitali. L. un. C. de Famos. Libel. L. 3. tit. 9. p. 7. & ibid. Gregor. Lopez. Actio injuriarum tollitur 1. si injurians satisfaciatur injuriato pacto, vel transactione inter eos interveniente; L. 11. §. ff. b. t. vel si injurians juret, se nihil animo injuriandi dixisse, & vel fecisse. L. 5. §. 8. ff. b. t. 2. Si injuriatus injuriam remittat, vel expressè, vel etiam tacitè, injuriam contemnendo, vel post offensionem instaurando antiquam amicitiam cum injuriante. L. 11. §. 1. ff. b. t. & licet pater, vel Praelatus possint injuriam factam filio, vel Religioso, ipsi ignorantibus, & invitis, remittere. L. 17. §. 2. ff. b. t. non tamen è contra, possunt filius, vel Religiosus, invitis Patre, & Praelato, injuriam sibi factam condonare. Clar. V. Injuria, n. 10. Non potest Pater remittere injuriam factam filio, si hic sit eminentioris conditionis. Deinde

non valet infamatus injuriam condonare, quando ea in aliorum præjudicium, & infamiam redundat, vel si vir injuratus sit valde gravis, ita ut ejus fama sit necessaria ad publicam utilitatem. Nec Religiosi possunt injuriam condonare, quando in fure Religionis infamiam, & detrimentum redundet: nam ut ait *D. August. in c. 10. 12. q. 1. Dne res sunt conscientia, & fama: Conscientia necessaria est tibi: fama proximo tuo, qui fidens conscientie sue negligit famam suam, crudelis est.* 3. Retortione cenetur injuriato satisfactum. 4. Tam morte injuriantis, quam injuriati ante litem contestatam, actio injuriarum, quatenus penalitatis est, finitur, neque hæredi, neque in hæredem datur. *L. 13. ff. h. t. 5. Præscriptio cessat.* Et quidem actio criminalis ex injuria verbali descendens, anno elapso intentari nequit. *L. 5. C. h. t.* Actio descendens ex libello famoso, vel ex injuria reali, est perpetua. Similiter actio Civilis ad recantandam Palinodiam, & solum 30. annis finitur. Etiam elapso anno, vel mortuo injuriante, vel injuriato datur actio ad repetendum damnum ex injuria ortum, imò, & actione non intentata tenetur injurians, vel ejus hæredes damnum ex injuria ortum compensare; *arg. C. fin. de Sepult. c. 5. de Raptor.* Nunc ad secundam Rubricæ partem de damno dato progrediamur.

313. *Damnum* sic dicitur à diminutione, vel ademptione patrimonij. *L. 3. ff. de Dam. infect. L. 1. tit. 15. p. 7.* In præsentem sumitur, non pro damno, ex quo illud facienti lucrui resultat, ut fit per usuras, vel furtum: nec pro damno, quod à bruto fit, nam tunc dicitur *pauperies*, sed pro damno, ex quo homini illud causanti nullum commodum accrescit, & tantum res aliena deterioratur, corrumpitur, vel omnino destruitur; v. g. Si quis ades, vel segetes alienas comburat, vestimentum laceret, vel vinum effundat. *L. 27. §. 15. & 25. ff. ad Leg. Aquil.* Si verò quis alienum vestimentum induat, vel ebibat. vinum, vel aliter damnum in re salva, & integra faciat, non est reus Legis Aquiliæ. *L. 27. §. 25. L. 30. §. 2. ff. ad Leg. Aquil.* Damnum hoc potest fieri, vel dolo, vel culpa, vel casu fortuito. Dolo, si animo nocendi fiat: quod si de eo animo per confessionem partis, vel alijs indubitatis indicijs constet; dicitur dolus verus, seu apertus: si verò indicia sint tantum verisimilia, dicitur dolus præsumptus.

Et hic quidem ab aliquibus dicitur culpa latissima, & latior. Culpa damnum fieri dicitur, quando hoc aliqua adhibita diligentia potuisset impediri. Culpa autem alia est *Theologica*, juridica alia. *Theologica* est peccatum, seu offensa Dei. *Juridica* est omisio diligentia debita; ex qua aliquid incommodum sequitur. Culpa, prout utramque speciem continet, sic gradatim ascendit. 1. Est *levissima*, quando scilicet omittitur diligentia exactissima; v. g. si clauso cubiculo non examinasti, an sit bene clausum, & re ipsa apertum permansi. 2. *Levis*, quando omittitur diligentia exacta, quæ à providentioribus solet adhiberi; v. g. si in cubiculo non clauso reliquisti librum. 3. *Lata*, quæ positivam negligentiam continet, quando scilicet omittitur diligentia, quam communiter homines solent adhibere; v. g. si librum extra cubiculum relinquis. Et prædicti gradus culpe juridicæ annumerantur. 4. Est *lætor*, quæ dolus præsumptus dicitur, cui etiam ignorantia juris annumeratur; v. g. si librum in domo furis relinquis. 5. *Latissima*, quæ in dolo aperto consistit; v. g. si librum tibi commodatum des furi, non dicens expressè, intendens tamen, ut illum furetur. Hæc autem culpa dicitur calliditas, quando solo animo fit: fallacia, quando verbis mendacibus; fraudis, seu falsus dolus, quando factus: machinatio, si arte verborum sine mendacio fiat. Denique casus fortuitus est, qui nullo consilio humano prævideri, nec vitari potest; v. g. naufragium ex tempestate, vel incendium ex fulmine, vel ruina ex terramotu proveniens. *C. fin. de Homic. L. 2. §. 7. ff. de Adm. rerum ad Civit.*

314. Aquilius Tribunus per suum plebiscitum damnum non lucrosum vindicavit, & hunc est orta Lex Aquilia, quæ tres continet actiones: alia est *directa* ex verbis Legis descendens, & competit quando damnum factum est corpore, & in corpus, ut si quis manu occidat alterius animal. Alia est *utilis*, quæ mentis Legis est conformis: & competit, quando damnum in corpus est factum, sed non corpore, ut si quis, alterius equum fame occidat. *L. 4. tit. 15. p. 7.* Alia denique est *in factum subsidiaria*, quæ neque ex mente, neque ex verbis Legis oritur, sed ob singularem æquitatem recepta fuit à Prætoribus: ut si quis misericordia ductus alienum servum compeditum solyerit, ut fugeret. *§. fin. Inst. de Leg. Aquil.*

Aquila. L. 8. tit. 15. p. 7. Damnicatus intentans actionem Legis Aquiliæ: petere potest reparationem damni, sive hoc consistat in occisione servi, vel animalis gregatim palcentis: quod primo capite Legis vindicatur. Sive consistat in corruptione, vel destructione rei inanimatae, sive in violatione servi, vel animalis gregatim palcentis, vel in occisione animalis non gregatim palcentis: quod tertio capite Legis Aquiliæ continetur, & quidem debet damni reparationem petere secundum præsentem rei æstimationem, & valorem: sic interpretante praxi communi, licet olim æstimaretur, non secundum tempus, quo damnum fuit causatum, sed quanti plurimi valuit res intra annum, si ex primo capite Legis agebatur, vel intra 30. dies si agebatur ex tertio. *§. 9. Inst. de Leg. Aquil. L. 18. tit. 15. p. 7.* Si reus iniuriabatur, seu negabat, se damnum causasse; & convincebatur mendacij, actio in duplum dabatur. *L. 2. §. 1. ff. ad Leg. Aquil. L. 16. tit. 15. p. 7.* Etiam poterant per expensæ factæ in vulneris curatione, & æstimatione, operatum, quibus damnicatus privabatur ob damnum acceptum; vel si aliud lucrum fuit cessans, vel damnum emergens. *c. 1. h. t. Gonzal. ibid. n. 3. Farin. Prax. Crim. q. 119. & alij com. v. g.* Si virgo ob deformitatem nuptias cum divite non contraxit: alias ob deformitatem nihil solvitur: nam corpus liberum æstimationem recusat. *L. 3. ff. Si quadrupes pauperiem.* Etiam repetit damnicatus expensæ in lite, ob læsionem factas, etiam si jurasset statutum sumper non repetendis damnis: nam in significatione propria expensæ damnorum nomine non veniunt. *c. 8. h. t.* Non tamen tenetur ex Lege Aquilia, qui ob defectum judicij, licet damnum faciat, nec dolum, nec culpam committit: ut furiosus, infans, amens, vel mente captus. *L. 5. §. 2. ff. ad Leg. Aquil.* ibi: *Cessabit Aquilia actio quemadmodum si quadrupes damnum dederit. L. 3. tit. 15. p. 7.*

315. Actio Legis Aquiliæ habet locum, non solum, quando damnum provenit ex dolo nocentis, sed etiam, quando intervenit culpa etiam levissima. *L. 4. ff. ad Leg. Aquil.* nisi forte ex natura contractus culpa levissima non sit præstanda. Sic depositarius, nec conductor præstare tenentur damnum culpa levissima causatum in re deposita, vel locata: nam Leges in talibus contractibus excusant à tali culpa. *Ita Covar. de Matr. p. 2. cap. 6.*

§. 8. Molin. de Just. tr. 2. D. 687. Reus igitur hujus delicti est quicumque alterum lædit, sive per negligentiam, incuriam, impericiam, aut omissionem: vel suo mandato, ope, vel auxilio est causa dampni: secus si tantum consilium dedit, vel ratum habuit postquam jam damnum erat causatum. *Ut Greg. IX. in C. fin. h. t. ait: Si culpa sua datum est damnum, vel injuria irrogata seu alijs irrogantibus opem forte tulisti, aut hac imperitia tua, sive negligentia evenerunt, jure super bis satisfacere te oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex factio tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel facturam.* Qui verò diligentiam omnem adhibuit, ad vitandum damnum, etiam si hoc tunc sequatur, ex Lege Aquilia, non tenetur. *C. fin. h. t.* Nec qui jus suum prosequitur; v. g. Si quis timore proximi incendij ædem vicini demolitur. *L. 12. tit. 15. p. 7.* Nec quis damnum casu fortuito eveniens tenetur compensare, quia cum ibi non sit culpa, nec poena debet admitti, nisi forte res aliena casu perijt apud eum, qui jam in mora restituendi erat constitutus, vel si ex conventionem in se casum fortuitum suscepit: tunc enim ad compensandum damnum, etiam in conscientia obligatur. *C. un. de Commod.* Hinc sunt resolutiones sequentes. *Si quis aperuerit cisternam, & foderit, & non operuerit eam, cecideritque bos, vel asinus in eam, Dominus cisternæ reddet pretium jumentorum: quod autem mortuum est, ipsius est.* *Exod. 21. v. 33. Relat. in c. 2. h. t. L. 7. tit. 15. p. 7.* Si bos alienus corrupta fuerit ab heri, & nudivus tertius, & non custodivit eum Dominus suus, reddet bovem pro bove, & cadaver integrum accipiet. *Exod. 21. v. fin. Relat. in c. 3. h. t.* Idem est de Leone, Urso, Lupo, & alijs bestijs, quæ fera sunt sua natura. *L. 23. tit. 15. p. 7.* Item, si laeserit quispiam agrum, vel vineam, & dimiserit jumentum suum, ut depascat aliena, pro damno æstimationem restituit. *Exod. 22. Relat. in c. 4. h. t.* Si egressus ignis comprehenderit cervos frugum, sive stantes segetes in agris reddet damnum, qui ignem succenderit. *Exod. 22. c. 5. h. t.* Si quis enim ad comburendum spineta, vel arbuta, incendium faciat, debet cavere, ne prædij vicinis damnum inferat, ac proinde non debet incendium facere prope palcam, vel ligna arida, vel in die ventoso: alias de damno tenetur. *L. 11. tit. 15. p. 7.* Medicus, qui servum alienum malè fecit, vel perperam medicamentum dedit,

vel etiam bene fecerit, illum dereliquit: in utroque casu reus erit, & tenetur ex Lege Aquilia, si mortuus est servus. §. 6. & 7. *Inst. de Leg. Aquil.* Idem est de Chirurgo, & Vererinario, *Hispanè: Alheyar. L. 9. tit. 15. p. 7.* Multo quoque, qui propter imperitiam non potuit mulas retinere, imò etiam si propter infirmitatem retinere non possit, cum alius firmior, eas potuisset retinere, si earum impetu servus alienus fuit oppressus, reus culpæ est. §. 8. *Inst. de Leg. Aquil.* Si putator ex arbore dejecto ramo prope viam publicam, vel vicinalem servum transeuntem occiderit, si non proclamavit, ut casus posset evitari, reus est culpæ: secus si proclamavit, ut casus posset evitari: tunc equidem non est reus culpæ: quin etiam, si non proclamasset est liber à culpa, si cædebat in medio fundo, vel foris à via, quia in eo loco nulli extraneo jus erat versandi. §. 5. *Inst. de Leg. Aquil.* Si miles in campo, ubi solitum est exercitari, servum alienum trajecerit, liber est à culpa: secus est, si alius hoc ibidem faciat, vel etiam miles in alio loco. §. 4. *Inst. de Leg. Aquil. L. 6. tit. 15. p. 7.* Si verò homicidium, vel quid aliud ex errore proveniat, est omnino à culpa, ut involuntarium, immune. Sic Actæon excusatur, quando Dianam vidit: *At bene, si quaras, fortuna crimen in illo non scelus, invenies: quod enim scelus error habebat?*

316 Non solum in foro externo, sed etiam in interno, tenetur damnificans compensare damnum dolo, vel culpa theologica causatum. Siquidem hoc est contra justitiam commutativam. *D. Th. 2. 2. q. 62. art. 1. in corp.* ubi restitutio actus dicitur commutativæ justitiæ, quando, scilicet, res unius ab alio habetur, vel per voluntatem ejus, sicut in mutuo, vel deposito, vel contra voluntatem ejus, sicut in rapina, vel furto. Quando verò damnum ex culpa merè juridica, etiam lata resultat, non datur obligatio in conscientia ad illud recompenandum: nam cum ex inadvertentia procedat, se habet tanquam casus fortuitus, nec magis voluntarium censetur, quam si forte, ab infante, vel amente causaretur. Neque enim ex Jure Naturali nascitur hæc obligatio, cum damnificans nec ex re accepta teneatur, quia nullum lucrum est consecutus, nec ex acceptione injusta, siquidem inadvertenter fuit facta acceptio, ac proinde ne-

quit injusta dici: nec enim in foro conscientia obligatur ad restitutionem propter injuriam, qui in foro conscientia non commisit injuriam, nec ex Jure Civili oritur similis obligatio: nam cum non constet, Leges velle in conscientia obligare, sed hoc valde dubium sit, benignior sententia ab obligatione excusans præferri debet. *L. 56. L. 192. §. 1. ff. de Reg. jur.* nec in dubio est imponenda obligatio. *L. 47. ff. de O. & A. Innoc. in c. 6. de Homic. Less. de Just. & Jur. L. 2. cap. 7. ex n. 24.* qui dicit, solum dari obligationem restituendi in conscientia, quando culpa lata est peccatum mortale, adeò ut si tantum veniale sit, nulla detur obligatio in conscientia restituendi, nequidem sub veniali: post sententiam verò Judicis condemnantis ad compensationem damni, etiam si hoc ex culpa merè juridica resultet, in conscientia obligatur damnificans compensare, alias iniuriales essent Leges: neque satis consulere tur juri privatorum in suarum rerum custodia, & indemnitate. *Molin. Lacroix, lib. 3. p. 2. ex n. 170. & alij contra Rebelle.* sed cum culpa solum debeat suos Authores non innocentes tenere. *L. 22. C. de Pœnis pignoratones, seu repræssalias, quando scilicet una persona, vel res capitur pro delicto, aut debito alterius, illicitæ, & contra Jus Naturale sunt: ac proinde nulla consuetudine, quæ potius erit corruptela, cohonestari possunt. C. un. b. t. in 6.* Si verò aliqua Respublica, quæ aliud damnum intulit, postquam requisita est, damnum compensare injustè recuset, poterit Princeps, qui damnum passus est tales repræssalias ad compensandum præcisè damnum indicere, non casus privatæ vindictæ: sicut posset bellum gerere. *c. 2. 23. q. 2.* etiam si per accidens innocentes in suis bonis patiantur: nam postea pro damni reparatione contra Authores criminis, aut debiti agere possunt. Sed licet aliquando ex causa publica tales repræssaliez indicantur non comprehendunt Ecclesiasticos, nec illorum bona: si tamen aliqua persona particularis eas indicat in Ecclesiasticos excommunicationem incurrit. Si verò eas Universitas indicat Ecclesiastico, subjacet interdicto, nisi intra mentem revocent concessionem, vel extensionem. *C. un. b. t. in 6.*

317 Huc possunt reduci aliz obligationes, quæ ex quasi delicto nascuntur ad repetendum damnum, quod tamen sine alicujus culpa causatur. Sed quia

quia tales obligationes non proveniunt ex contractu, neque ex delicto, & qui obligatus est aliquid peccasse, licet per imprudentiam, censeatur, ex quasi delicto oriri dicuntur, & quidem 1. Judex, sive pater, sive filiusfamilias sit, qui malè judicavit per errorem, imprudentiam, vel ignorantiam, quia culpabilis est, in eo quod non magis studuerit, vel diligentius rem diceret, læso debet restituere quantum judicaverit superior Judex. *Princ. Instit. de Oblig. quæ est quasi delicti.* 2. Qui in aliqua domo, sive propria, sive aliena habitat, sive patrefamilias sit, sive filius, qui seorsim à patre habitat ex quasi delicto obligatur, si ex ejus domo aliquid ejectum, vel effusum sit, etiam per culpam servi, vel filij, quod transeunti nocuisset: & datur actio ad duplum damni dati repetendum, si læsio in rebus pecunia estimabilibus contigit: si vero homo liber est vulneratus, datur actio ad recuperandas impensas curationis, & operas cessantes: si homo liber mortuus est actio est popularis, & actori 50. aurei sunt solvendi. *L. 1. ff. de his, qui effuder. 3.* Si quis ea parte, quæ vulgò iter fieri solet, id positum, aut suspensum habet, quod potest, si ceciderit alicui nocere, contra eum, qui rem suspendit, datur actio in factum pro 10. solidis, vel aureis solvendis: quod si illud cadat, & damnum faciat in duplum damni tenetur, qui rem ibidem possuit: quod si hominem occidat, tenetur quinquaginta solidos auri solvere. *L. 26. tit. 15. p. 7. 4.* Exercitor navis, aut cauponæ, aut stabuli de dolo, aut furto, quod in navi, aut cauponæ, aut stabulo factum erit, quasi ex maleficio teneri videtur: si modo ipsius nullum est maleficio, sed alicujus eorum, quorum opera navem, aut cauponam, aut stabulum exercet: tunc enim contra eum, quia opera malorum hominum utens aliquatenus est culpabilis, competit actio in factum actori ad duplum damni recuperandum. *L. fm. ff. Naut. caupon.* quæ hæredi quidem datur: adversus hæredem autem non competit. §. 3. *Inst. de Oblig. quæ ex quasi delicti.* Dominus etiam cujus servus damnum, vel animal pauperiem, seu nocumentum fecerit aliquomodo culpabilis est, quia non sufficienter precavit damnum illatum; ac proinde, si actione noxali conveniatur, in eius arbitrio est, servum, vel animal noxæ dare, hoc est, quod ipsum animal, vel servum in damni com-

ensationem det, vel quod aliter damnum restituat læso, vel ejus hæredi. Si tamen neget suum esse animal, quod nocuit, tunc electionem amittit, & præcisè tenetur damnum compensare. *L. 1. ff. de Noxalib. act. L. 22. tit. 15. p. 7.* Non tamen potest damnificatus occidere animalia aliena in suo agro deprehensa: nam eorum Dominus innocens patetur damnum. *L. 24. tit. 15. p. 7. ibi: De fundemos, quæ lo non mate, nin lo lise, nin lo fieri, nin lo encierre, nin lo figa mal ninguno, mas que lo saque ende, è de si demande delante del juzgador enmienda del dño.* Qui ex quasi delicto, vel actione noxali, vel de pauperie est obligatus non tenetur in conscientia ad damni compensationem ante Judicis sententiam, secus post illam: sicut qui tenetur ex damno ex sola culpa juridica proveniente, & quidem excusatur à tali obligatione si remittat damnificatus, vel aliunde hoc damnum compensavit, vel si nequeat damnificans compensare ob pauperiem sine damno boni ordinis superioris, quæ obligatio, durante impedimento suspenditur, eo tamen ablato, reviviscit.

318 Magistri Navium, seu Naucleri, *Hispanè: Pilotos,* tenentur de naufragio, quod ob illorum ignorantiam in arte contigit, vel si à via recta declinarunt, & transferunt per loca periculosa, vel si navigaverunt tempore, quo tempestas, vel adversi venti vigeant, vel si aliquid contra mandatum, & instructiones fecerunt, vel si tempore, quo debuerunt navigare in ancoris steterunt, ita ut de culpa levissima ob summam vigilantiam, quæ requiritur teneantur. Etiam Navarchi, *Hispanè: Capitanes,* tenentur de naufragio, quod ipsorum culpa, vel omissione evenit, vel si Navis mercibus valde onerata est: vel si est destituta fulcimentis necessarijs, ut velis, malis, vel armis. Et quidem eorum culpa juxta instructionem examinanda est: siquidem non potest dolo carere, qui imperio Magistratus non paruit. *L. 199. ff. de Reg. jur.* De quibus latè agitur in *L. 1. L. 9. tit. 9. p. 5. & tit. 35. & 36. lib. 9. R. Ind. & Greg. Lop. in L. 26. tit. 8. p. 5. V. Culpa. Hevia Bolafios, lib. 3. Comere. Naval. cap. 12. & 13. Veytia Norte de la Contrat. lib. 2. c. 1. & cap. 8.* Quando imminet tempestas, vel naufragium, quilibet potest propria autoritate merces navis in mare projicere ob commune bonum totius navis, & ob vitam navigantium: sicut potest

quis vicinas rēdes incidere, ignis arcenti causa. Merces ita jacta non habentur pro delictis, sed manent in suorum dominorum dominio: quod si pereant, periculum est commune, sic aequitate dicente. *L. 1. ff. ad Leg. Rhod. de factu ibi: Lege Rhodia cavetur. ut si levanda navis gratia jactus mercium factus est, omnium contributione sarciat, quod pro omnibus datum est. L. 5. L. 6. tit. 9. p. 5. L. 10. tit. 10. lib. 7. R. C. ibi: Todos los que anduvieren en el Navio, sean tenidos de pagar cada uno segun la cantidad de lo que traxeren en el Navio; si no traxeren sino sus cuerpos, no sean tenidos de dar cosa alguna. Hevia Bolaños, Comerc. Nav. L. 3. c. 13.*

TIT. XXXVII.

De Poenis.

319 **S**i homines non declinassent à via recta, per quam juxta Legum præscripta ambulare debent, superfluum omnino foret, & poenas imponere, & de poenis agere, sicut de ætate aurea canunt Poeta: *Aurea prima sata est ætas, quæ vindicæ nullo, sponte sua sine Lege fidem, rectumque colebat: pœna, mentisque aberant.* Sed cum verè simus in ferrea ætate — *Eugere pudor, verumque, fidesque: in quorum subire locum fraude, que, doique, insidieque, & vis, & amor sceleratus habendi.* Hinc fuit necessè supplicia, tormenta, & poenas stabilire, ut quos non allicit amor, coerceret timor. Pœna ergo à pendendo dicta est, quia olim pœnæ ferè semper in pecunia consistebant, teste *Nebrissenfi*, sed nunc in tota sua latitudine, sic definitur ab *Aurustino* in c. 4. de Poenis. D. 3. *Est læso, quæ punnit, & vindicatur, quæ quisque commissit, vel clarius est emendatio, coercitio, vel satisfactio pecuniaria, aut corporalis delictorum, quam possunt infligere Judices, ut puniant delinquentes, & alij tercantur. L. 1. tit. 31. p. 7. & idè in L. fin. tit. 31. p. 7. dicitur: Paladinamente debe ser fecha la justicia de aquellos, que ovieren fecho porque deban morir; porque los otros, que lo vieren, è lo oyeren, reciban ende miedo, è escarmiento, diciendo el Alcalde, è el pregonero ante las gentes los yerros porque los matan.* Nam publicè expedit, delicta debito cruciati puniri. *L. 51. §. 2. ff. ad Leg. Aquil. imò sunt quedam culpa, (ait Innoc. III. in c. 1. de Postulat. Prælat.) in quibus culpa est relaxare vindictam.* Pœna ergo

in tota sua latitudine comprehendit, 1. Pœnas medicinales: de quibus in *tit. de Sent. excom. 2. Pœnas civiles. 3. Pœnas vindicativas.* Pœna civilis est ea, quæ intendit privatam satisfactionem, non solum quando imponitur à Lege, vel à Judice, & dicitur *Legalis, & judicialis*: sed quando à partibus convenitur de aliqua pœna solvenda. *c. 7. h. t. quæ conventionalis dicitur: & quidem solvi debet à parte non adimplente contractum. c. 4. de Arbitr. L. 14. C. de Pœn. nisi forte compensatione hæc obligatio cesset arg. C. fin. de Adulter. quia altera pars contractui contravenit. Gloss. in c. 7. h. t. V. Utramque.* Si pœna est individua solvi debet integrè, & si contractus ex parte, non verò integrè sit servatus. *L. 5. §. fin. ff. de V. O. Quando verò est dividua, & contractus in aliqua parte notabili non est servatus ex æquitate debet minui pœna proportionate habita ad partem debiti. c. 9. h. t. Sarm. lib. 5. Selectar. cap. 6. n. 11. Barbof. in c. 9. h. t. Si pars, cui pœna conventionalis debetur, eam non petat, creditur velle, eam condonare, seu remittere: ac proinde debitor non tenetur tunc eam solvere. Omnino verò obligatur in conscientia, quando pars petit, nec ad hoc est necessària Judicis sententia cum ita contractum videatur. *Suar. de Legib. lib. 5. cap. 6. n. 7. Covarr. Molin. & alij contra Navar. Sanch. Less. & alios.* Pœna vindicativa, quæ proprius pœna est, non à potestate privata ad vindictam exercendam, sed à potestate publica debet provenire, & ex fine quidem honesto, scilicet, vel ut delinquentes emendetur, vel saltem, ut alij terrore supplicij non delinquant. Et quidem debet servari proportio arithmetica, & æqualitas pœnæ ad culpam, sicut in alijs actibus justitiæ commutativæ. Debent tamen attendi circumstantiæ delinquentium: nam pœna, quæ respectu servi, & plebeij est levis, respectu ingenui, vel nobilis est gravis. Ideò jubentur severius castigari servi, quam ingenui in *L. 10. L. 28. §. fin. ff. h. t.**

320 Et quidem semper debet præcedere culpa, ut imponatur pœna: & regulariter debet esse culpa illius, qui puniatur. *c. 22. h. t. potest tamen accidere, quod quis sine culpa propria puniatur, sic causa publica exigente. c. 23. de Reg. jur. in 6. ut scilicet alij terrore percussus, difficiliter crimina atrociora committantur.* Sic pœna ob crimen hæresis, & læsæ Ma-

Majestatis in aliquem statuta transit de parentibus ad filios. *c. 10 c. 15 de Heret. in 6. L. 5. §. 1. C. ad Leg. Juliam Majest. L. 9. tit. 31. p. 7. Et Episcopum occidens amittit quidquid habet ab Ecclesia, & ejus liberi, usque ad quartam generationem arcentur ab Ecclesia, & beneficijs illius. c. 10. c. 12. h. t. Si communitas aliqua, licet non tota, sed tantum major ejus pars delinquat, quia major pars totam communitatem repræsentat, tota potest puniri. Ita jubet Dominus delere urbem, ac omnia, quæ in illa sunt, usque ad pecora, ob delictum aliquorum. *Deut. 13. ex v. 15.* non tamen possunt innocentes in vita, vel membris puniri: nam in hæc non habet Respublica potestatem, ut habet in bona suorum subditorum. Quando verò aliqui particulares alicujus Civitatis delinquant, ipsi tantum puniendi sunt. *L. 7. §. fin. ff. de Jurisd. vel aliqui ex ipsis, quo fors designet. Novel. 30. cap. 11. ut in militibus transfugis quotidie fit. Si tamen omnes deliquerint, ut in seditione, vel tumultu, solum motores principales capite, cæteri verò mitius plectantur: v. g. in bonis fortunæ. *c. 5. 9. q. 1. Ubi enim multorum strages facit, ibi subrahendum est aliquid severitati, ut addatur amplius cbaritati.* Aliquando potest Civitas destrui, vel domus alicujus, quando gravissimum delictum est: v. g. contra Regem, debentur domus, & ædificia demoliri, & solum aratro proficindî, & sale conspergi, vel manu militari comburi. *Gom. Var. 3. cap. 1. ex n. 52. Hev. in Curia Philip. p. 3. §. 9. n. 1. Et potest communitas in his casibus dissolvi. L. 2. tit. 2. lib. 8. R. C. ibi: Y porque quando algun grave, y detestable crimen es cometido por algunos de algun Colegio, è Universidad, è razon que el tal Colegio, y Universidad sea disuelto, y aniquilado, y los menores por los mayores, y los unos por los otros sean punidos, &c. Et sic fuit deletus Ordo Militaris Templariorum in Concilio Viennensi: & Jacobus de Molay totius ordinis Magister fuit Parisijs vivus flammis addictus. *Ann. 1313. Ludov. Morer. in suo Dict. Histor. V. Templiers.* Nunquam tamen in foro externo punitur delictum merè internum. *c. 14. c. 20. de Poenis. D. 1. Hoc enim solum Deum habet ultorem. At verò conatus aliquo jam opere externo significatus puniri debet: & quidem regulariter pœna extraordinaria; nisi quando aliter in jure expresse disponitur, & jam****

de aliquibus casibus diximus. *L. 2. tit. 31. p. 7. & ibid. Greg. Lop. L. 1. tit. 21. lib. 8. R. C. & ibid. Azeved. & alij.*
321 Pœna vindicativa variè dividitur: nam 1. Alia est *capitalis*, alia non *capitalis*. Capitalis est ea, quæ reum punnit morte; vel naturale, quæ ultimum supplicium dicitur. *L. 21. ff. h. t. vel civili: qua scilicet vel libertas, vel jus civitatis amittitur, ut damnatio ad metallum, vel deportatio. L. 14. ff. h. t. sed hodie talis est damnatio ad tritremes. Non capitalis est, quando salva libertate, & civitate, quis punitur: quod si in corpore, ut membri abscissione, fustigatione, vel incarceratione, & alijs dicitur *corporalis*. Alia verò extiminationem, & famam deprimunt, & infamiam irrogant. Alia delinquentem in bonis fortunæ puniunt, quibus aliqua multa pecuniaria, non parti, sed fisco applicatur, & dicitur pecuniaria. 2. Alia est *ordinaria*, alia *extraordinaria*, seu *arbitraria*. Ordinaria est ea, quæ definitur, & taxatur, à jure, vel consuetudine. Et hæc aliquando, solum motores principales capite, cæteri verò mitius plectantur: v. g. in bonis fortunæ. *c. 5. 9. q. 1. Ubi enim multorum strages facit, ibi subrahendum est aliquid severitati, ut addatur amplius cbaritati.* Aliquando potest Civitas destrui, vel domus alicujus, quando gravissimum delictum est: v. g. contra Regem, debentur domus, & ædificia demoliri, & solum aratro proficindî, & sale conspergi, vel manu militari comburi. *Gom. Var. 3. cap. 1. ex n. 52. Hev. in Curia Philip. p. 3. §. 9. n. 1. Et potest communitas in his casibus dissolvi. L. 2. tit. 2. lib. 8. R. C. ibi: Y porque quando algun grave, y detestable crimen es cometido por algunos de algun Colegio, è Universidad, è razon que el tal Colegio, y Universidad sea disuelto, y aniquilado, y los menores por los mayores, y los unos por los otros sean punidos, &c. Et sic fuit deletus Ordo Militaris Templariorum in Concilio Viennensi: & Jacobus de Molay totius ordinis Magister fuit Parisijs vivus flammis addictus. *Ann. 1313. Ludov. Morer. in suo Dict. Histor. V. Templiers.* Nunquam tamen in foro externo punitur delictum merè internum. *c. 14. c. 20. de Poenis. D. 1. Hoc enim solum Deum habet ultorem. At verò conatus aliquo jam opere externo significatus puniri debet: & quidem regulariter pœna extraordinaria; nisi quando aliter in jure expresse disponitur, & jam***